

György Lajos

Az erdélyi magyar tanár tudományos feladatai

Ludovicus Vives, a XVI. század elején élt spanyol származású kiváló humanista és az újkor egyik legkiemelkedőbb pedagógusa, kinek a neveléstudomány körébe vágó műveit néhány esztendővel ezelőtt Péter János kézdivásárhelyi volt gimnáziumi igazgató fordította le és bocsátotta ki először magyar nyelven, azt követeli, hogy a „tanár legyen derék ember és szeresse a tudományokat, mert ha tudománykedvelő, szívesen fogja a tanítás, és ha jó ember, szívesen használ másoknak”. Ez a korát túlszárnyaló szellem, aki a jezsuita és a protestáns iskolákra egyforma nagy hatással volt, jó négyszáz esztendővel ezelőtt már azt kívánta, hogy „azokat kell tanárokká tenni, akik tudományosságuk, ítélőképességük alapján másokat tanítani képesek és a nép előtt tiszteletet tudnak kiérdemelni”. Mindnyájunk Mestere nekik kiáltotta – mondja a tanárokról szóló egyik értekezésében – : „Ti vagytok a földnek a sava, ti vagytok a világ világossága!” Mint derék, tudós, eszélyes emberek éljenek a tanárok abban a tudatban, hogy Isten ügyét viszik, és tudományosságukkal az emberek ügyét minél eredményesebben munkálni tartoznak.

Ezek a követelmények a haladó időkkel még nyomatékosabbakká váltak, s napjainkban különös hangsúlyt nyertek. 1939. február 1-jén nyíltak meg az ország három egyetemi városában a felső tanárképző főiskola kapui. A kolozsvári tanárképző főiskolát C. Narly csernovici egyetemi tanár nyitotta meg, s előadásában a középiskolai tanárra vonatkozó követelményeit ebben a két pontban foglalta össze: 1. A tanár ismerje alaposan szaktárgyát s tudásában keljen versenyre az egyetemmel. Ez nagy lendületű tudományos működést eredményezhet. 2. Szaktárgyát odaadással művelje. Tanárában a tanuló a szaktárgyában elmélyülő és a tudományért lelkesülő embert lásson, mert ez őt is lelkes munkára serkenti. Ugyanez a szellem nyilatkozik meg az 1939. november 6-án kibocsátott új középiskolai törvényben is, amely külön kiemeli azokat az erkölcsi és anyagi előnyöket, amelyek a tanár tudományos működését jutalmazták.

1. Ezek a követelmények voltaképpen azt fejezik ki, hogy a tanár tudományszeretete egymagában is megbecsülhetetlen nevelő érték, ha annak áramába megfontoltan kapcsolja be a gyermeket. A nevelőnek nem elég arra törekednie, hogy a növendék csak tudjon, hanem lehetőleg még inkább azt kell elérnie, hogy a tanuló megszeresse magát a tudást és lelkesedjék a tudományért. Ebben az eredményben már nemcsak logikai érték rejlik, hanem az etikai érték jegyei is felfedezhetők benne. Ha a tudományok iránt melegen érzünk, s ez a

melegség bizonyos kulturális irányban kutatásra ösztönöz, akkor már határozottan erkölcsi értékkel állunk szemben. A külsőleg erőszakoltan és kedv ellenére felvett tudásnak nincs lélekformáló hatása. Minél több víz folyik le valamely meghatározott vonalon, annál nagyobb medret ás, s annál nagyobb víztömeg szükséges a keletkezett üreg betöltésére. A jó nevelő a maga tudomány-szeretetével ilyen medret ásó munkát végez a növendék lelkében, s ez a munka maga után vonja, hogy a tudomány forró kívánásával a növendék később is állandóan betöltse a medret. Tudomány-szereteten azonban nem egyoldalúságot kell érteni, azaz nem valamely tudományág kizárólagos művelésére kell csábítani és serkenteni az ifjúságot. Az ifjúság lelki élete nem elégíthető ki egy szaktudománnyal. Azért a tanárnak olyan magaslatra kell emelkednie, ahonnan az összes tudományok területeit az egész kultúra birodalmában áttekintheti, s ahonnan a kultúra sugarait egy végső forrásból, a Mindenek Alkotójából irányíthatja növendékei felé. Ebben az egységben és emelkedettségben gyökerezik a tanár tudomány-szeretetének és tudományos világnézetének a nevelő értéke.

A tudomány-szeretet ápolása és elmélyítése a nevelésen kívül a tanár oktató munkájának a minőségét is emeli, s abban szintén nem lehet kételkedni, hogy a tanítás korszerűbb tételének szintén ez az alapja és forrása. A tanítás korszerű jellege különleges követelményeket támaszt, s kiváló tudományos felkészültséget kíván a tanártól. Sikeres munkát ma csak az végezhet, aki tökéletesen rendelkezik a pedagógiai, didaktikai, módszertani és egyéb szakismeretek teljességével, s ezenkívül is a tudás nagy tárházának birtokosa. A tanárképzés természetesen csak az alapokat adhatja meg ahhoz a sajátos tudományos és lelki kultúrához, amelyre a tanárnak szüksége van. Ezeken az alapokon aztán mindenki saját maga építi föl azt a kultúrpalotát, amely hivatva van a nemzedékeket oktatni, nevelni, erkölcsi személyiségekké alakítani. Ez az építő munka az önképzés. Az élet bonyolultsága és nagy követelményei miatt soha olyan nagy szükség nem volt a tanári tudományos önképzésre, mint ma. Aki ma nem épít tovább, annak az alapjai is szétmállanak, s végül nem marad semmi, az nem fog a mai világszemlélethez igazodó igazi nevelő-oktató munkát végezni. Azt pedig nem mondhatja senki, hogy számára nincs meg az önképzés lehetősége, vagy hogy a külső körülmények miatt meg van nehezítve. Az egyéni tudományos világ szélesítése nem helyhez van kötve, hanem az akarathoz, a lélekhez. Kultúrát adni csak az tud, akinek magának is van kultúrája. A tanár és az iskola tudományos szellemének a kívánalma tehát nem mellőzhető fölőleg, nem kiküszöbölhető fényűzés, melyben az egyén érvényesülését keresi vagy becsvágyát kiéli, hanem követelmény és legfőbb kötelesség, a jó nevelő munka alapfeltétele és az eredményes oktatás elengedhetetlen eszköze.

2. Összefügg vele, bár nem mindig és nem szükségszerűen a kísérője a tudomány művelése, a kutató munka, új eredmények felszántása, régi megállapí-

tások felülvizsgálata s új megvilágítása. Ezen a téren is az erdélyi magyar tanárra súlyos kötelességek hárulnak. De ha igazságosak akarunk lenni, ki kell jelentenünk, hogy nincs egyetlen magyar középiskolai tanár sem az erdélyi tereken, akinek az ideje és idegzete nem őrlődnek szüntelenül a megélhetés gondjaiban és a hiánytalan iskolai kötelességteljesítés aggodalmaiban. Bár ezer mentség hozható fel a tanárság tudományos visszavonultságának indoklására, s nagyon élénk színű helyzetképet lehetne festeni annak szemléltetésére, hogy a mai erdélyi tanár mennyire nem rendelkezik a tudományos munka lehetőségeivel és eszközeivel, mégsem lehet levenni a tanárság válláról azt a kötelességet és felelősséget, amellyel szellemiségénél és felkészültségénél fogva a kultúra tudományos érdekeinek tartozik.

Elsősorban a tanári foglalkozást jelentő oktató és nevelő munka az, melyik oly tömegesen kínálja fel a megfigyelés, az önvizsgálat, a tudományos utánjárás, az önképzés és a kutatás alkalmait, hogy előlük bizonyos aggodalmak és szemrehányások nélkül senki sem térhet ki. Az újszerűségek idejét éljük, a nevelés-tudományban is szinte naponta új elvek, új módszerek, új törekvések, új meglepetések vetődnek fel és zavarják a tanár munkájának nyugalma, egyenletességét, szemléletének biztosságát. Az összevisszaságtól, a kapkodástól, a meghasonlástól s a nyomukban támadó eredménytelenségtől csak a tudományos elmélyülés mentheti meg a tanárt, amely egyedüli eszköze és útja lehet az igazság megtalálásának, követésének és mások helyes vezetésének.

A pedagógia más vonatkozásban is bőségesen ontja a szerény eszközökkel megoldható tudományos feladatokat. Szép külsejű intézeteink nem csupán arra valók, hogy bennük tanítsunk és velük díszítsük környezetünket, hanem azt a feladatot is hordozzák, hogy szellemi központokká is emelkedjenek a környékükre sugárzó hatáskörrel. Így fogva fel az iskola rendeltetését, a tanár könnyen felismerheti azt a feladatát, hogy tanulmányozni tartozik az iskolakörzet lakosságának nevelési szükségleteit, szellemi, kulturális és anyagi viszonyait, ezekből kihámozhatja a tennivalókat, s vizsgálhatja a sikeres megoldás célravezető eszközeit, más szóval tudományos alap teremtésére törekedhetik a szélesebb körű társadalmi és népnevelés számára. A történelmi kutatások módszereinek az ismerője az iskolai és egyházi jegyzőkönyvekből, levéltárakból, egykori feljegyzésekből, hírlapokból, emlékiratokból, levelezésekből s más vonatkozó forrásokból összeszedheti az iskola múltjának beszédes adatait s működésének olyan nevezetes mozzanatait, amelyeket érdemes a köztudat megbecsülésébe átvinni. Minden olyan adat az ismeretlenségből felszínrehozatalt és nyilvánosságot érdemel, amely nevelésünk és oktatásunk homályos múltját akármilyen gyenge fényvel is megvilágítja. Mások megfigyelhetik a nevelő-oktató munkájuk hatását: miben látszik meg, meddig tart, mi erősíti, mi rontja le. A modern lélektan módszerei, a pszichotechnika kutatásai számtalan feladattal ostromolják a tanárt, hogy kérdéseket tegyen fel, s a válaszokban keressen megoldást ifjúságunk

minőségi megjavítására és népünk feljebb emelésére. A tudományos elmélyedésnek nincsenek korlátjai a középiskolai tanárság számára abban az irányban, hogy lélektani ismereteit, főleg karakterológiai és fejlődéstani irányban minél alaposabbá tenni igyekezzék.

A pedagógia és a pszichológia csak egymagában tehát bőven ad tudományos munkaalkalmat, tudományos feladatot, de bőven nyújt tanulságot is. Ha ilyen természetű feljegyzések, megfigyelések sok helyről állanak rendelkezésre, felismerhetők s tudományos alapvetéssel feldolgozhatók gimnáziumi körzeteink nevelésügyének vidékek szerint egymástól elütő különleges és sajátos állapotát, látnók egy-egy népcsoport, egy-egy társadalmi réteg életfelfogásának és életmódjának következményeit, nagy számmal jelentkeznének a számunkra megvizsgálandó, javítást, csiszolást követelő kérdések. A szükséges újítások célszerű módja is így derülhet ki, s ezen az úton alakulhatna ki a mi egyéni neveléstudományunk, a nekünk való népi és vallásos szellemű nevelési rendszer. Ennek kidolgozása mérhetetlen sok és meglehetősen bonyolult munkateljesítményt tételez föl, de múlhatatlan érdemeket szerezne a tanárság, ha a sajátos erdélyi magyar nevelést, amely ma nem több az esetlegességnél és a sötétben tapogatózásnál, tudományos alapokra rögzíteni megkísérelné.

3. A középiskolai tanárok nemzetközi szervezetének Rómában tartott legutóbbi XVI. Nemzetközi kongresszusa abban a tételben összegezte tanácskozásainak az eredményét, hogy az iskola akkor nevel az életre, ha az erkölcsi és közösségi tudat kialakítására törekszik. Azt is megállapította ez az értekezlet, hogy az utakat, módokat és eszközöket az iskolának e cél elérésére saját népi közösségében és népi hagyományaiban kell megkeresnie és megtalálnia. A világ pedagógusainak ez a korszerű meglátása és meghatározása olyan tudományos feladatkörre utal, amely szorosan kapcsolódik a tanár iskolai és nevelő munkájához. A népiség, a népi gondolat idejét éljük, amikor vére kiderült és kisütött annak az irányzatnak a napja, hogy a magasabb kultúrának is a népi kultúrába kell fogódznia, belőle táplálkoznia és megújulnia. Mindenütt egy új népies kultúra van kibontakozóban, s ennek hatása alatt a régi szólás úgy módosult, hogy nemcsak nyelvében él a nemzet, hanem hagyományaiban is. Ezeket a népi hagyományokat azonban előbb össze kell gyűjtenünk és rendszerbe kell foglalnunk. Tanáraink, kik magukban képességet és hajlamot éreznek, valósággal apostoli munkát végeznének, ha felkutatnánk népies hagyománykincsünk emlékeit, népművészetünket, népünk szokásai, sajátosságait, ha ebből a szempontból tanulmányoznánk a maguk faluját, vidékét, s otthon is teremtenének ezeknek a pusztuló népi értékeknek, s ha lelki ügyükké tennék, hogy a magyarság legszebb lelki virágai tovább plántáltassanak s néprajzunk veszendő kincsei ne törlődjenek le nyomtalanul a föld színéről.

A népiesség gazdag szétágazódásában a különféle hajlamoknak és érdeklődéseknek megfelelően sok részletmunka kínálkozik feldolgozásra. Eléggé nem

hangsúlyozható feladata iskolánknak, hogy helyes nyelvérzékű és ép beszédű fiatal nemzedéket neveljen, és távol tartson tőle minden rontási lehetőséget. Ez a nevelési cél nyelvünk szellemének tanulmányozását, sajátos természetének megismerését, összefüggéseinek kutatását s a nyelv művelés időszerű kérdéseivel való tudományos foglalkozást kívánja meg a tanártól. Hatása is annál nagyobb lesz az ifjúságra, a nyelv épségének, tisztaságának előmozdítására, minél melegebb szeretetet, minél nagyobb felkészültséget és tudományos felszereltséget érez meg a diák a tanár buzdításaiból. A nyelv szeretete egyeseket tovább vezethet a nyelv behatóbb búvárlatához, egy-egy nyelvjárás jellemző sajátosságainak összegyűjtéséhez és rendszerbe foglalásához, tájszavak, egyes mesterségek és foglalkozások nyelvének feljegyzéséhez. Nyelve s a vele szervesen összefüggő költészete, hitvilága, világnézete s kialakult magán és társadalmi szokásainak összege valamely nép legjellemzőbb, legsajátosabb, legeredetibb vonásai. Ezt a sajátosságot, eredetiséget minden eszközzel megismerni és tudományos búvárlat tárgyává tenni legfőbb kötelességünk. Nem kívánunk lehetetlenséget senkitől, amikor ebbe az irányba tereljük a figyelmet és ösztönözzük a munkakedvet. Ma már tökéletesen kidolgozott olyan módszerek, tájékoztatások, utasítások nyújtanak eligazítást (pl. Csűry Bálint: *A népnyelvi búvárlat módszere*), s a kivitel eszközei annyira egyszerűek, hogy sem akadályok fel nem tarthatják, sem nehézségek meg nem béníthatják a jószándékú tudományos munkát. Ehhez hasonló hálás tudományos feladat a népiségtörténettel összefüggő helynévgyűjtés, amelyre kimerítő és pontos tájékoztatást adott az Erdélyi Iskola a múlt évben dr. Szabó T. Attila: *Miért és hogyan gyűjtsük a helyneveket?* című, önállóan is kibocsátott tanulmányában, s ugyanő néhány kiváló dolgozatában mintapéldákat szerkesztett a gyűjtési és feldolgozási elvek gyakorlati keresztülvitelére, a helynevekben rejlő népi szellemi kincs megmentésére és kifejlesztésére.

Az erdélyi magyar népiségi feladatok – ezek közé számítjuk az egyházművészeti, az egyházi és népzenei kérdéseket is – ma különös kötelességeket rónak az erdélyi tudományosságra. A népi sajátosságok, a néplélek, a népszellem, a népi világnézet, a népismeret olyan területek, amelyek jórészt ismeretlenek, járatlanok, ugarolatlanok, s éppen azért igen hálásan jutalmaznak a kutatást és a vele való foglalkozást. De a tudományos foglalkozásnak vannak más olyan ágai is, amelyek feladatokat nyújtanak és munkára sürgetik a tanárságot. Anélkül, hogy behatóbban részleteznők, rövid utalásból is meg lehet érteni a történeti múlt kutatásának, az erdélyi szellemtörténet, politikai, társadalmi, gazdasági élet tanulmányozásának, a sok kiadatlanul heverő kézirat számbavételének, feldolgozásának és kiadásának a fontosságát. A történeti múlt általában gazdag tárháza az elrejtettségéből kihámozható tudományos kérdéseknek. Sok méltatlanul elfeledett értéket, szellemi és lelki nagyságot a feledékenység homályából ismét napfényre hozni, s az eredményekkel a ma törekvéseit erősíteni a szellemiség képviselőjéhez, a tanárhoz igen méltó feladat. De azt is tudjuk, hogy a nemzeti

kultúrák sohasem szűkülnek és szigetelődnek a politikai határok közé, hanem egybekapcsolódnak, egybeszövődnek, egymásra hatnak, sajátos színeikkel és vonásaikkal gyarapítják egymás nemzeti tartalmát. Az erdélyi magyar tanárnak különleges tudományos feladata, hogy a magyar–román szellemi érintkezéseket az irodalomban, a történelemben, a művészetben, a népiségben, a tudományosságban megkeresse s megnyilvánulásait, módosulásait a népi jellem sajátos szerkezte szerint kifejtse és megértesse. A tudományos igazság tisztasága szolgálja legeredményesebben a megértést és a kölcsönös megbecsülését.

4. A fentiekhez hasonlóan lehetne kifejteni a természettudományi feladatokat, mert nincsen olyan tudományág, amely a földdel és a természettel kapcsolatos, a földrajztól a kémiaiáig, a geológiától a biológiáig, ahol a szakember ne találna a maga számára a szülőföldszeretetet mélyítő és a honismeretet szélesítő megfigyelési tárgyakat és kutatási feladatokat, sokszor olyanokat is, amelyek a való életbe fonódnak és gazdasági kihasználhatóságot rejtegetnek.

De a hely szűke miatt nem bocsátkozhatunk részletezésekbe. Csak általánosságban akartunk rámutatni arra, hogy hivatásánál, tudásánál, rendeltetésénél az eszményiség irányába állított lelkiségnél fogva egyik pályának sem annyira lényege, nélkülözhetetlen velejárója és emelkedettsége a tudományos feladatok keresése és szolgálata, mint a tanári rendéé. Kétféle tudományosság van: a befogadó, az önmagában felhalmozó, és a kifelé ható, tevékeny tudományosság. A mai idők szelleme, mely a tanításban és a nevelés módszereiben is a tevékenységet hangsúlyozva követeli, az élet minden terén és minden vonatkozásában a cselekvést, a tett emberét, az aktivitást állította előtérbe. Ez napjaink életérzése, életstílusa. Ma a tett, a tevékenység a lényegünk, s ebben a szellemben kell az iskola falain kívül is a helyesen fölismert egyházi, társadalmi, kulturális és tudományos feladatok irányvonalába beállanunk és erőnk megfeszítve, elesve és fölkélve, de nem csüggedve dolgoznunk népünkért és művelődési eszményeinkért.

Erdélyi Iskola – 1939/40, VII. évf. 3–4. szám, 127–132. p.